

*О. В. Царенко,
ст. науковий співробітник,
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України*

АДАПТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ІНКОРПОРАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ У ЄДИНУ МАКРОЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ

У статті запроваджена оригінальна модель визначення впливу механізмів структурно-функціональної оптимізації на характер регіональної політики, яка базується на виборі значимого елементного регресора в матриці взаємодії між ключовими підсистемами інтегрованого міжрегіонального промислового комплексу, в яку інкорпоровано шестивимірні функціонали для коригування пріоритетів промислового зростання відповідно до регіонального економічного інтересу.

ВСТУП

Перехід України до ринкової системи господарювання співпав з періодом інтеграції світової економіки, що одночасно полегшує та ускладнює трансформаційні процеси в Україні. Перед підприємствами різних галузей промисловості регіонів країни постали проблеми, пов'язані з міжнародною конкуренцією, масштабним проникненням зарубіжних товарів на вітчизняні ринки [5]. Особливо гостро для формування конкурентних переваг виробничо-економічних систем на мезорівні стоїть проблема реалізації дієвої політики забезпечення високої конкурентоспроможності регіональних економічних систем у державі. Розроблення автором методологічних засад розв'язання проблеми формування конкурентних переваг галузей для забезпечення високого рівня ефективності функціонування регіональних промислових комплексів в умовах ресурсних обмежень є досить актуальними, особливо для теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Обґрунтувати нову парадигму формування конкурентних переваг виробничо-економічних систем на регіональному рівні з побудовою адаптивної моделі промислового зростання галузей; визначенням елементів і важелів впливу механізмів структурно-функціональної оптимізації на характер регіональної політики в державі в умовах нестійкого економічного середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ

У процесі дослідження автором були розроблені теоретико-концептуальні засади адаптації регіонального промислового комплексу (РПК) до змін у нестійкому економічному середовищі при афіліації їхніх стратегічних потенціалів у межах єдиного інтегрованого міжрегіонального промислового комплексу, що забезпечило визначення змісту регіональної політики.

При розробленні методів оцінювання/прогнозування конкурентних переваг регіональних економічних систем (РЕС) автором вико-

ристовується поняття "інтегрований міжрегіональний промисловий комплекс" (ІМПК), що дало змогу доповнити класифікацію ключових факторів успіху регіональних промислових комплексів у разі їх афіліації у ІМПК систематизацією за рівнями формування (підприємство, галузь, РПК, ІМПК) при використанні специфічного інструментарію реалізації загальноконкурентних стратегій. З'ясовано, що ІМПК визначається оптимальною для об'єднання моделлю розвитку окремих регіональних промислових комплексів на засадах реалізації стратегії локалізації зусиль за певними видами економічної діяльності для забезпечення алокаційної типу ефективності використання стратегічного потенціалу промисловості. Доведено, що важливим інструментом формування та нарощення конкурентних переваг України є моделі діагностування параметричних характеристик їх конкурентних стратегій РЕС у реальному секторі економіки [6; 7]. Саме тому запропонована автором класифікація стратегій формування конкурентних переваг регіональних промислових комплексів України за окремими напрямками (досягнення успіху; підвищення конкурентоспроможності; забезпечення конкурентної позиції) базується на результатах моделювання наслідків реалізації таких субстратегій, як: локалізації зусиль, афіліаційна (інтеграційна на міжрегіональному рівні), алокаційна (перерозподілу), комплексування (інтеграційна на галузевому рівні) (рис. 1).

Нагадаємо, що для формування конкурентних переваг промисловості необхідні трансформації промислового виробництва як в межах певного регіонального промислового комплексу, так і окремого інтегрованого міжрегіонального промислового комплексу. Для виходу на траєкторію позитивних зрушень галузей промисловості, що функціонують у межах елементного регіонального промислового комплексу (РПК), необхідна регенерація їх стратегічного потенціалу через проведення певних інституціональних перетворень та визначення дієвих організаційно-економічних важелів впливу на темпи економічного зростання [9].

Узагальнюючи попередні результати дослідження та викладки, що стосуються формування й нарощення конкурентних переваг виробничо-економічних систем на мезорівні, зауважимо, що, окрім побудови алгоритму здійснення процесів афіліації стратегічного потенціалу регіональних промислових комплексів та їх регенерації, розроблення методології поетапного відсікання у замкненому циклі інкорпорації окремих елементних РПК у єдиний ІМПК, існує нагальна необхідність

розроблення оригінальної моделі визначення впливу на характер регіональної політики механізмів структурно-функціональної оптимізації (МСФОРП), з формалізацією їх дії у вигляді формули:

$$MSFO_{RP} = (CF_{MIZ/IMPK} \cap RP_{KOLP} \cup MIP_{LP} \cap MIT_{LP}) \cap CUY_{LP} \cap (CDP_E \cup CRD_{IMPK} \cup ORGS_{IMPK}) \cup SPI_{IMPK} \cap MO_{OECZ} \quad (1)$$

де $MSFO_{RP}$ — механізми структурно-функціональної оптимізації регіональної політики, що передбачають формування ІМПК на засадах реалізації концепції афіліації стратегічного потенціалу РПК та їх генерації; $CF_{MIZ/IMPK} \cap RP_{KOLP}$ — цільовий функціонал промислового зростання ІМПК у взаємозв'язку із функціоналами елементних РПК, за пріоритетами легкої промисловості; MIP_{LP} — механізм інноваційних перетворень у легкій промисловості; MIT_{LP} — механізм інституціональних трансформацій у легкій промисловості; CUY_{LP} — система управління якістю промислової продукції; CDP_E — система державного регулювання економікою з конститутивними дієвими компонентами, а в її межах: а) CRD_{IMPK} — підсистема регулювання діяльності ІМПК; б) $ORGS_{IMPK}$ — оптимізаційна ресурсно-галузева структура ІМПК; SP_{IMPK} — стратегічний потенціал ІМПК, що сформовано у разі поєднання сукупних потенціалів РПК; MO_{OECZ} — мережа організаційно-економічних центрів координації процесів, що ініціюють формування й нарощення конкурентних переваг (останні створено і запроваджено в районі для коригування та забезпечення дієвості функцій, реалізації пріоритетів промислового зростання відповідно до РЕІ).

Модель приведено у вигляді логічного відображення властивостей інтегрованого міжрегіонального промислового комплексу (ІМПК), аксіологічно пов'язаних із стратегією формування й нарощення конкурентних переваг галузей промисловості (на прикладі легкої промисловості) через визначення у якості елементних регресорів наступних змінних: а) цільовий функціонал промислового зростання ІМПК у взаємозв'язку із функціоналами елементних РПК, заснованих на пріоритетах легкої промисловості; б) механізм інноваційних перетворень у легкій промисловості; в) регулятори інституціональних трансформацій у легкій промисловості; г) система управління якістю промислової продукції; д) система державного регулювання економікою з конститутивними дієвими компонентами; е) мережа організаційно-економічних центрів координації процесів формування й нарощення конкурентних переваг.

З огляду на наведену у формулі (1) аксіологічну модель реалізації дії механізмів структурно-функціональної оптимізації регіональної політики доцільним є провадження розрахунків щодо визначення рівня інтеграції в межах ІМПК за допомогою ряду показників, для цього скористаємося формулами 2—1:

$K^{IPK}_{пром-інт.} =$	Річний обсяг внутрішніх поставок промислової продукції серед підприємств, що функціонує в межах ІМПК Загальний річний обсяг поставок промислової продукції, отриманий підприємствами, що функціонують в межах ІМПК	(2)
$K^{IPK}_{пром-інт.} =$	Кількість підприємств галузі, що споживають промислову продукцію (сировину, матеріали, комплектуючі) інших суб'єктів господарювання, що функціонують в межах ІМПК Загальна кількість промислових підприємств, що функціонують в межах ІМПК	(3)
$K^{IPK}_{пром-інт.} =$	Сумарна виробнича потужність підприємств, що використовується з метою забезпечення внутрішніх поставок для збалансованого функціонування і розвитку ІМПК Сумарна виробнича потужність промислових підприємств ІМПК	(4)
$K^{IPK}_{пром-інт.} =$	Кількість промислових підприємств галузі в межах ІМПК, що беруть участь у капіталі інших галузей і виробництв, без урахування випадку перехресного володіння акціями Загальна кількість промислових підприємств, що функціонують в межах ІМПК	(5)
$K^{IPK}_{пром-інт.} =$	Кількість промислових підприємств, що функціонують в межах ІМПК, які взаємно беруть участь у капіталі один одного Загальна кількість промислових підприємств, що функціонують в межах ІМПК	(6)

1. Рівень промислової інтеграції в межах ІМПК можна оцінити за складністю (5 рівнів) з використанням наступних коефіцієнтів міжрегіональної інтеграції, що приведено автором у формулах вигляду 2—6.

2. Рівень фінансово-промислової інтеграції в межах певного ІМПК автором запропоновано оцінювати теж за п'ятьма рівнями складності, шляхом застосування наступних коефіцієнтів, вихідні дані та розрахунок яких здійснюється за формулами вигляду 7—11.

З огляду на приведені модельні вирішення розрахунок та аналіз рівня інтеграції (промислової та промислово-фінансової) з урахування рівня складності на основі наведених у формулах (2—11) коефіцієнтів дозволяє оцінити щільність комунікаційних зв'язків і взаємодію між окремими елементами ІМПК з точки зору швидкості дифузії (взаємопроникнення) як виробничо-господарської

діяльності, так і капіталів, потенціалів та резервів нарощення конкурентних переваг.

$K^{IPK}_{фін.пром-інт.} =$	Кількість виробничо-економічних систем, що функціонує в межах ІМПК, суб'єкти управління яких відкрили рахунок в уповноваженому банку Загальна кількість виробничо-економічних систем, що функціонує в межах ІМПК	(7)
$K^{IPK}_{фін.пром-інт.} =$	Річний обсяг кредитів у основний та оборотний капітал Загальна річна величина кредитування банком основного та оборотного капіталу промислових підприємств, галузей і виробництв, що функціонують у межах ІМПК	(8)
$K^{IPK}_{фін.пром-інт.} =$	Середній розмір частки в уставному капіталі промислових підприємств галузі, що належить фінансово-кредитним установам ІМПК Сумарний уставний капітал промислових підприємств різних форм власності, що функціонує в межах ІМПК	(9)
$K^{IPK}_{фін.пром-інт.} =$	Середній розмір частки уставних капіталів промислових підприємств галузі, яка функціонує в межах ІМПК, що належить не фінансовим учасникам, а інтегрованому міжрегіональному промислово-кредитному комплексу Сумарний уставний капітал фінансових організацій, що функціонують на території ІМПК	(10)
$K^{IPK}_{фін.пром-інт.} =$	Кількість промислових підприємств галузі, що знаходяться під акціонерним контролем банків, які функціонують на території ІМПК Загальна кількість промислових підприємств у межах ІМПК	(11)

Для визначення параметрів стійкості функціонування певного ІМПК у взаємозв'язку із цільовими орієнтирами елементарного РПК, що входить до його складу, пропонується використати функцію вигляду (12):

$$I = \sum_{q=1}^Q \int_{i=1}^n \gamma_{iq} |\Delta_{iq}| \quad (12),$$

де I — показник стійкості діяльності ІМПК; Δ_{iq} — відхилення фактичного значення від планового за i -тим елементарним РПК, що входить до складу ІМПК, q -го критерію; γ_{iq} — значущість q -го критерію для i -го РПК у ІМПК.

У даній формулі q -ми критеріями діяльності РПК у складі ІМПК можуть виступати показники ефективності виробничо-господарської діяльності, його фінансового стану, показники ефективності інвестиційної діяльності [8; 10]. З огляду на результати моделювання реалізацію функції регулювання комунікаційних, логістичних та виробничо-господарських зв'язків у новоствореній створеній "мережі" ІМПК можна

здійснити двома шляхами, а саме: 1) прямим, заснованим на безпосередньому адміністративному впливі на елементи, між якими існує чи заплановано ущільнити зв'язок чи взаємозалежність (між елементами РПК у складі ІМПК); 2) зворотним, заснованим на формуванні та реалізації дії економічного та організаційного механізму стимулювання діяльності РПК (елементів) ІМПК, що зумовлюють досягнення заданих параметрів зв'язків — у даному випадку за рахунок ініціювання та інтенсифікації процесів формування й нарощення конкурентних переваг, наприклад, легкої промисловості. У випадку створення адекватної реальної соціально-економічної процесам "мережі" зв'язків між галузями та елементами РПК у складі ІМПК механізм взаємодії елементів цієї макроструктури (певного економічного району, як приклад у дослідженні розглянуто - Донецький, Придніпровський, Подільський, Поліський, Карпатський райони) можна представити за допомогою матриці парної кореляції зв'язків (ущільності між коефіцієнтами кореляції, а також коефіцієнтів детермінації, межі яких змінюються від 0,75 до 0,9).

Отже, параметри щільності зв'язків у мережі організаційно-економічних центрів координації в межах окремого ІМПК обчислено методом структурних матриць (за матрицею кореляції між ключовими компонентами економічного зростання ІМПК). Причому в останню автором інкорпоровано шестимірні функціонали (рис. 2).

Відтак, у матричній моделі на рис. 2 для опису функціонування мережі організаційно-економічних центрів координації взаємодії між елементами РПК в межах окремого ІМПК автором запропоновані наступні позначення, а саме:

1) R_{IJ} — зв'язок між елементами I та J , тобто обсяг промислової продукції (робіт, послуг), що реалізується елементом I елементу J в натуральному чи вартісному виразі;

2) M — загальна кількість елементів-постачальників (галузей-постачальників) продукції, робіт та послуг. До їх числа можуть також включатись види економічної діяльності (елементи зовнішнього середовища), якщо їх використовують для стратегічних цілей;

3) N — загальна кількість елементів-споживачів (галузей-споживачів) продукції (робіт, послуг). До їх числа можуть також включатись зовнішні структури, якщо вони є споживачами продукції відповідного елементу ІМПК;

Рис. 1. Схема оригінальної систематизації стратегій формування конкурентних переваг регіональних промислових комплексів України (за пропозиціями автора)

4) V_1 — обсяг реалізації промислової продукції I -го елемента для внутрішніх (в рамках ІМПК) потреб та зовнішніх споживачів;

5) W_j — обсяг промислової продукції (робіт, послуг), що отримуються J -м елементом ІМПК від інших елементів та зовнішніх джерел, що складають матеріальні витрати J -го елемента;

6) Z — загальна собівартість промислової продукції ІМПК.

Враховання зазначених в даному розділі складу елементів механізмів $МСФО_{РП}$ у контексті формування і розвитку певного ІМПК призводить до підвищення ефективності функціонування кожного РПК окремо, а в їх межах — формування й нарощення конкурентних переваг галузей і виробництв. При цьому кожен елемент ІМПК у чіткій взаємодії із відповідними важелями та інструментами впливу забезпечує реалізацію дії всього комплексу $МСФО_{РП}$.

За розробленими моделями оцінювання-прогнозування промислової та фінансово-промислової інтеграції (кожен з вищевказаних обчислено за п'ятьма рівнями складності) галузей у межах окремого ІМПК побудовано сценарний прогноз орієнтирів промислового зростання

Донецького, Придніпровського ІМПК та Карпатського, Подільського і Поліського ІМПК у разі: 1) інерційного розвитку галузей і виробництв за елементами РПК; 2) реалізації концепції афіліації стратегічного потенціалу РПК та їх регенерації (при інкорпорації окремих елементних РПК у єдиний ІМПК) з урахуванням генеруючого впливу стратегії формування й нарощення конкурентних переваг легкої промисловості регіональної економічної системи.

Прогнози, що побудовані за узагальненим інтегральним показником (показником конкурентних переваг певного ІМПК) з урахуванням у стохастичній фазі моделювання коефіцієнта імовірних ризиків і загроз розвитку ІМПК (табл. 1), дають змогу констатувати наступне, у разі:

1) підтримки інерційності детермінант промислового зростання — для виходу на траєкторію позитивних змін легкої промисловості, що функціонує у межах елементних РПК (і окремого ІМПК) будь-які зусилля щодо регенерації стратегічного потенціалу зумовлять: а) позитивні зміни лише на рівні 2025 р. відносно 2008 р.; б) при цьому значення у 2009 р. $KП_{ДП\ ІМПК}$ становитиме 0,51

Елементи-виходи ІМПК - галузі окремих РПК - постачальники промислової продукції	Елементи-виходи ІМПК-галузі окремих РПК як споживачі промислової продукції					
	1	2	3	...	$N_{ДП}$	Всього
1	0	$R_{1,2}$	$R_{1,3}$	...	$R_{1,N}$	V_1
2	$R_{2,1}$	0	$R_{2,3}$	...	$R_{2,N}$	V_2
3	$R_{3,1}$	$R_{3,2}$	0	...	$R_{3,N}$	V_3
...	...	...	...	...	...	...
M	$R_{M,1}$	$R_{M,2}$	$R_{M,3}$	...	$R_{M,N}$	V_M
Всього	W_1	W_2	W_3	...	W_N	Z

Рис. 2. Матриця парної кореляції зв'язків у $M_{ОЕЦК}$ -мережі організаційно-економічних центрів координації, створених у певному макрорайоні для забезпечення коригування пріоритетів промислового зростання у відповідності до PEI

Таблиця 1. Прогнозно-аналітична оцінка наслідків інкорпорації стратегічного потенціалу РПК у єдиний ІМПК до 2030 року*

Макроекономічні показники	Ретроспективний аналіз, роки		Прогнозно-аналітична оцінка цільових орієнтирів розвитку, роки										
	2007	2008	2009	2010		2015		2020		2025		2030	
				Інерційний розвиток	Інтеграція у ІМПК	Інерційний розвиток	Інтеграція у ІМПК	Інерційний розвиток	Інтеграція у ІМПК	Інерційний розвиток	Інтеграція у ІМПК		
Донецький, Придніпровський економічні райони													
Обсяг реалізованої продукції промисловості, млрд грн.	362,9	354,7	346,6	338,5	361,1	297,9	376,6	339,8	398,3	359,1	421,0	388,9	436,2
Обсяг реалізованої продукції легкої промисловості, млрд грн.	652,5	621,7	590,9	560,1	599,8	406,1	623,3	588,2	693,2	621,1	703,1	673,3	712,2
Валовий регіональний продукт, млрд грн.	43,4	42,4	41,5	40,5	44,2	35,8	49,9	41,2	52,2	44,3	55,6	45,6	59,3
ВРП з розрахунку на одну особу (тис. грн.)	13,6	12,6	11,6	10,7	12,2	8,8	14,1	11,2	15,3	12,8	15,6	13,9	15,8
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (млрд грн.)	26,0	24,4	22,8	21,2	24,9	19,3	26,9	23,9	29,9	25,4	30,2	27,9	31,1
Капітальні інвестиції на душу населення (тис. грн.)	3,6	3,6	3,6	3,5	3,9	3,5	4,2	3,6	4,9	4,1	5,2	4,9	5,8
Інноваційно-активні підприємства, %	11,4	10,8	10,2	9,6	12,8	8,6	14,6	11,1	16,8	12,9	17,8	13,9	18,9
Поліський, Подільський, Карпатський економічні райони													
Обсяг реалізованої продукції промисловості, млрд грн.	87,3	81,0	74,6	68,3	89,2	55,5	88,9	79,3	91,2	82,1	95,8	89,9	98,9
Обсяг реалізованої продукції легкої промисловості, млрд грн.	2,1	2,0	1,9	1,7	2,1	1,8	2,9	2,0	3,3	2,9	4,1	3,1	4,8
Валовий регіональний продукт, млрд грн.	11,0	10,1	9,3	8,4	11,0	7,2	12,0	9,6	13,0	11,8	14,6	12,7	15,2
ВРП з розрахунку на одну особу (тис. грн.)	8,0	7,1	6,2	5,3	8,3	3,7	9,2	6,5	9,7	8,2	10,2	8,9	11,0
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (млрд грн.)	2,8	2,4	2,1	1,8	2,9	1,7	3,2	2,2	3,7	2,9	4,1	3,1	4,6
Капітальні інвестиції на душу населення (тис. грн.)	2,9	2,5	2,2	1,9	3,0	1,8	3,2	2,3	3,6	3,0	4,1	3,3	4,3
Інноваційно-активні підприємства, %	16,1	15,6	15,1	14,6	16,2	13,9	17,0	14,1	17,9	15,2	18,6	16,1	19,0

*Джерело: розраховано автором

(мінімальне значення 0,05), а параметри $KP_{\text{ІМПК}} = 0,62$; в) деструктивна динаміка зумовить подальше зменшення параметрів узагальненого інтегрального показника конкурентних переваг у 2010 р. до рівня $KP_{\text{АП ІМПК}} = 0,32$, а $KP_{\text{ІМПК}} = 0,31$;

2) реалізації стратегії інкорпорації потенціалів регіональних промислових комплексів (РПК) у інтегрований міжрегіональний промисловий комплекс (ІМПК): а) у 2010 р. буде досягнуто докризових параметрів розвитку промисловості та РПК, що входять до складу ІМПК, 2007 р.; б) у 2015 р. — буде забезпечено достатній приріст інвестицій та інноваційних витрат; в) у 2030 р. — зміни в структурі промислового виробництва як в межах елементних РПК, так і у ІМПК дають змогу збільшити частку наукоємних галузей у структурі промисловості України у 1,8 рази щодо рівня 2008 р. (при цьому $KP_{\text{АП ІМПК}}$ становитиме майже 10,02 — максимальне значення 11,39, а $KP_{\text{ІМПК}} = 10,11$).

Вірогідність та адекватність реальним соціально-економічним процесам авторських моделей промислового зростання та цільових орієнтирів розвитку окремих інтегрованих міжрегіональних промислових комплексів досягнуто за використанням сформованої у дослідженні системи показників, методичного інструментарію оцінювання конкурентних переваг легкої промисловості, впровадження діагностики та прогнозування наслідків отримання синергетичного ефекту при інкорпорації потенціалу певних регіональних промислових комплексів у інтегрований міжрегіональний комплекс.

ВИСНОВКИ

Експериментальна перевірка адекватності розроблених прогнозних моделей за використанням методики кореляційно-регресійного аналізу з побудовою матриці парних коефіцієнтів кореляції дають можливість: 1) забезпечити системну стійкість інтегрованого міжрегіонального промислового комплексу; 2) визначити пріоритети та стратегічні цілі; 3) сформувавши функції та критерії оцінювання наслідків регенерації конкурентних переваг регіональних економічних систем; 4) оперативно корегувати прогнози макропоказників при появі нових фактичних точок ряду. Результатами дослідження встановлено, що досягнення високої ефективності функціонування та нарощення конкурентних переваг як певних РПК, так і окремого ІМПК гарантовано у разі реалізації авторської концепції афіліації стратегічного потенціалу регіональних промислових комплексів та їх регенерації (КАСПРРПК), а не підтримки інерційного промислового розвитку складних економічних систем.

Література:

- Алимов О. Промисловий потенціал України: напрями ефективного розвитку / О. Алимов, В. Ємченко // Економічний Часопис. — XXI. — 2003. — № 6. — С. 41—46.
- Амитан В.Н. Регион в ресурсной структуре государства / В.Н. Амитан // Региональные перспективы. — 2001. — № 5—6. — С. 15—17.
- Амоша А.И. Каноны рынка и законы экономики / А.И. Амоша,

Н.Д. Прокопенко, Е.Т. Иванов. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 2001. — 546 с.

4. Булеев И.П. Промышленные корпорации: особенности развития и принятия решений / И.П. Булеев. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 2003. — 116 с.

5. Гречан А. П. Методика оцінки інноваційного потенціалу промислового підприємства / А. П. Гречан // Вісник КНУТД. — 2005. — № 4. — С. 94—97.

6. Крушевський А. В. Математические методы управления предприятием в условиях свободной экономики / А. В. Крушевський. — К.: Техніка, 1982. — 208 с.

7. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел; пер. с англ. Ю. Н. Каптуревского. — СПб.: Изд-во "Питер", 2000. — 336 с.

8. Сакс Дж. Економіка перехідного періоду / Дж. Сакс; пер с англ. О. Пивоварський. — Львів: Світ, 1999. — 493 с.

9. Царенко О. В. Роль економічного зростання у формуванні конкурентних переваг промислових регіонів України / О. В. Царенко // Управління сьогодні та завтра: міжнар. управлінськ. форум (м. Хмельницький, 15—16 травн. 2008 р.): [унів. наук. зап., спецвипуск]: часопис Хмельницьк. ун-ту упр. та права. — Хмельницький, 2008. — № 3 (II). — С. 159—161.

10. Чумаченко Н.Г. Проблемы и пути решения развития регионов / Н. Г. Чумаченко, А.И. Амоша // Економіка промисловості. — 2002. — № 4. — С. 201—206.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2010 р.